

rá lehet látni a legendás, már csak romjaiban létező 66-osra. Szeretted az ilyen dögös helyszíneket. Bekapcsolom a rádiót, Lightnin' Hopkins énekel, és oldalra pillantok. Lezserül hátradőlve, csak fél kézzel fogod a kormányt, és élvezeg vigyorgással tartod az arcod a forró, száraz szélbe, ahogy száguldunk, vágunk bele a káprázatba, semmit sem hagyva magunk mögött, sehova sem igyekezve, neki a fénynek, a szélnek, a végtelen nap sütötte sávnak. Visszafordulok, és csak úgy magamnak mondom: isten éltesen.

GYURI VAGYOK

Apokrif interjú Petri Györggyel (1991)

Készítette és közreadja Császár László

Háttér: 1991-et írtunk. Münchenben dolgoztam a Szabad Európa Rádiónál. Egyebek mellett a rádió kulturális műsorait szerkesztettem. Petri György (a továbbiakban Petrigyuri és Gyuri) akkor épp Münchenben tartózkodott. A szomszéd házban szállt meg, a régi harcostársnál, Hamburger Miskánál. Gyurival ismertük egymást még Amszterdamból, Wim Swaannal fordítottuk őt hollandra. Néhány napig laktak is nálunk Mayával, az Oude Kerkkel szemben, a kurvanegyed szélén. Ott, egy Űdvhadseregtől kapott kopott zöld kanapén olvasta fel egy ócska magnó beépített mikrofonjába azokat az akkor friss verseit, amelyek először a mi kis kazetta-folyóiratunkban, a *Hangárban* láttak napvilágot. De ez egy másik történet...

Szóval akkor ott Münchenben átjött hozzám, ekkor esett meg ez az interjú. Gondoltam, beszélgessem el a legautentikusabb személlyel – önmagával. Kiválasztottam tizenegy korábbi, szamizdatos versét plusz lezárásként A SÉTÁ-t, amelyet különösen kedvelek. Kértem, kommentálja őket így, a „rendszerváltás” után. Megtette. Az interjúból eredetileg egy ötvenperces műsor készült volna. Nyolcórás vágás után vittem

be „okéztatni” a magyar osztály igazgatójához, aki azt mondta: „Csaszikám, ezt még nagyon kellene tisztogatni.” Vágtam is még egy napig (hol volt akkor még a digitális technika!), ám akkor sem jött meg az a végső oké. Végül nem is kerülhetett adásba. Talán nem azokkal a csúf levegővételekkel megőzésekkel volt igazán probléma, lehet, hogy Gyuri akkor és ott, a rendszerváltás ösztönös eufóriájában sem volt komilfó. Azért az interjút leírtam, és elhelyeztem egy később hányatott életűnek bizonyuló dobozban. Ez a kis láda velem együtt vándorolt albérletről albérletre, pincéből padlásra, garázsból pajtába – benne azzal, amit immár több mint húsz éve más dobozokban kerestem. Aztán most, pontosan egy hete, a legutolsó költözésem végjátékában, felbontottam ezt a bizonyos ládát. Megtaláltam... Tudom, esik itt szó olyan, ma már érdektelen, okafogyott dolgokról is, amelyek akkoriban „forró témák” voltak – de nem volt szívem (és jogom sem, azt hiszem) a szövegből kiirtani őket. Szóval... ez egy eddig publikálatlan Petri-interjú – ilyen vagy olyan. Gyuri most lenne hetven. Úgy érzem, nincs jogom tovább ülni ezen...

Cs. L.

NÉGYSOROS

*Gyuri vagyok. Tudom, mire lettem.
Ellógom, lelógatom életem.
Ha fellógatnak, csak nyeres nekem.
Elvesztem, s visszanyerem életem.*

– „Nem gondolja, hogy a rendszerváltás után az a pesszimizmus, grúny és öngúny, ami a költészetét jellemzi, esetleg ismét nem lesz komilfó?” – kérdezték tőled egy interjúban. Mit érzel az efféle kérdések hallatán?

– Ezt jóslat formájában megkaptam a *Budapester Rundschau* című német nyelvű laptól is. Ők megelőlegezték nekem a bizalmat, hogy semmilyen körülmények között nem leszek semmiféle rendszer apológétája vagy poeta laureatusa. Úgy gondolom, a kérdés annyiban jogos, hogy az illegalitásból/félillegalitásból most felkerültem a „földszintre”. Ugyanakkor soha nem éreztem magam az ellenzék – vagy bármilyen csoport, közösség – elkötelezett költőjének. Megvannak a magam témái, amelyek történetesen részben politikai jellegűek. Úgy gondolom, komoly lehetőségem van arra, hogy horatiusi, juvenalisi vagy heinei értelemben vett, kicsit epikus, leíró satirikus költészetet alakítsak ki. De korántsem vagyok biztos abban, hogy a jövőben ez érdekel majd.

HORATIUSNAK ROSSZ NAPJA VAN

*A szeretettel nem tudok mit kezdeni –
Tartsanak el, és hízelegjenek,
de ugyanakkor hagyjanak békén,
küldjenek pénzt postán.
Azt is unom, hogy hízelegjenek.
Veszítsenek el nagyobb összeget az utcán,
amit én majd véletlenül megtalálok.
Legyenek elragadtatva tőlem a hátam mögött,
hogy én tényleg egészen véletlenül visszahalljam
valakitől, aki nem is tudja, hogy rólam beszél.
Irassák rám a házukat, és haljanak meg.*

– Mit szólna a vers Horatiusa, ha váratlanul, hideg zuhanyként a nyakába zuhanna egy József Attila-díj?

– Mint tudjuk, Horatius a polgárháborúk során Augustus császár ellen harcolt, akinek később a „József Attila-díjasa” lett. Az augustusi békét és aranykort Horatius dicsőítette ugyan, de meglehetősen ambivalens viszonyban volt a császárral, például állandóan elszabotálta az ódák megírásának terminusát. Azt gondolom, ennyiből áll és itt véget is ér a hasonlóság kettőnk között. De nem akarom ilyen hatalmas mintákkal összemérni magam. Mondjuk úgy, hogy ő kispolgári családból származott, és onnan került az „értelmiségi elitbe”, ami akkor csakis a császári udvar lehetett. Gondolom, én is bekerültem az értelmiségi elitbe, csak nem volt már „udvar”. Horatius mint politikai költő az egyik centrális szerzőm, úgy érzem, mentalitásunkban nagyon közel állunk egymáshoz. Akkor

az udvar peremén egyensúlyozni nagyjából ekvivalens volt azzal, amit a Kádár-féle „aranykorban” a marginális, ellenzéki értelmiségi lét jelentett. Ami az én József Attila-díjamat illeti: egyrészt úgy gondolom, nem a díj minősíti a szerzőt, hanem a szerző a díjat. Tudvalevő, hogy ez egy posztumusz díjhullás volt, egy halom Kossuth-díjat adtak halottaknak. Ezt egy kicsit gusztustalan rehabilitációs kampánynak tartom. Megkaptam azt a József Attila-díjat, ami a Kádár-korszakban tökéletesen devalválódott, miután annyi jelentéktelen szerző kapta meg. Én soha nem éreztem, hogy rehabilitációra szorulok, soha nem éreztem úgy, hogy az irodalmi életen kívül vagyok. Számomra ez a díj az „apparátus” magánügye volt, úgy érezhették, tartoznak nekem ezzel a díjjal. Eszembe se jutott visszautasítani, nem is örültem neki különösebben – ez is hozzátartozik a magyarországi irodalmi élet mechanizmusához.

SZISZIFOSZ VISSZALÉP

*Rettenthetetlen hülyék kora jó.
Pojácák vagy gazemberek? Is-is.
Egyszerre félem és röhögöm általlátni:
a szikla óhatatlan visszafelé görog.*

– *Merre görog ma az a szikla?*

– Amikor ezt a verset írtam, nem volt még rendszerváltás, csupán az előszele volt érezhető. Felbomlóban volt minden, elkezdődtek a szerepváltások, az önéletrajzok és a káderlapok átírása. Szándékom szerint ez a vers nem arról szól, hogy morálisan mennyire elfogadhatók ezek a szerepváltások, hanem arról, hogy akik eddig hülyék voltak, hülyék is maradnak. Számomra a központi kérdés az úgynevezett „rendszerváltással” és a kelet-európai demokratizálódási folyamattal kapcsolatban, hogy a sztálinista időszakban és a Kádár-korszakban mennyire deformálódtak az emberek. A struktúraváltás feltétele, hogy az emberek a legjobbat hozzák ki magukból. Kérdés, hogy mennyi maradt. Ez a vers egy nagyon rosszkedvű pillanatomban íródott, és ez a rosszkedvű pillanat mindmáig tart.

PÁLYABÉR

*Nekünk bizony: útlevél, ösztöndíj, USA-farmer,
s mint a mókus.
Fenn a fán.
Nektek meg: gondteher, felelősség, háttartás.
Ó feketesándor-érlelő, gyurkótermő,
próbáltató idők!*

– *Hogyan rendeződik át mostanság a „mókustársadalom”?*

– Van egy komoly aggodalmam, amire bőségesen van okom. Attól tartok, hogy minden irányból önkéntes számonkérőszékek alakulnak, amelyek mindent elkövetnek majd, hogy számon kérjék, ki, mikor és milyen bűnöket követett el. Annak idején, amikor az a szörnyállam fennállt, rendkívül intranszignens voltam ezekkel az emberekkel szemben.

Azt gondolom, most egy nagyon határozott vonalat kellene húzni, és csak azzal törődni, ezután ki mit csinál. Nagyon fontosnak tartom kimondani, hogy mindannyian benne voltunk a pakliban. A Kádár-rendszer működésének az volt az alapja, hogy mindenkit belekevert. Akit nem végeztek ki, aki nem volt börtönben, nem emigrált, az valamilyen módon kénytelen volt a bonyolult alkudozások és kiskapuk rendszerébe belemenni. Az egyszerűség kedvéért jobb lenne, ha mindenki nagylelkűen viselkedne, és elfelejtene mindezt. Nem tagadom, nehezen tudnám szeretni Gyurkó Lászlót. De legyen az ő büntetése, hogy megírta Kádár életrajzát. Ha ránéz a címlapra, látja a címet: „Arcképvázlat történelmi háttérrel”, és a Kádár-portré mögött egy nagy fehér folt van – semmiféle történelmi háttér nincs ott. Minden rossz cselekedet magában hordja a büntetését. Úgy gondolom, ennyi elég.

DÖNTÉS

*Arisztokrata vagy demokrata
ebben a kontraszelektált nyüzsgésben
egyik sem lehetek – – –
Szarok rátok. Leszek,
maradok szarokrata.*

– *Elképzelhetőnek tartod, hogy a mai Magyarországon kikiáltják a szarokráciát?*

– Azt hiszem, hogy nem. De lehet, hogy van egy kis félreértés, hiszen én magamat definiálom szarokratának. Amikor már érezhető volt a rendszerváltás előszele, akkor is azt gondoltam, bánjunk csinján a következő rendszerrel. Alapelvem, hogy az egyetlen helyes politikai mentalitás a politikai bizalmatlanság. Tehát én magamat tartom szarokratának. Shakespeare-nek van egy hőse a TROILUS ÉS CRESSIDÁ-ban, Thersites, nyomorék és mocskos szájú görög. Mindig ő mondja ki a piszkos kis igazságokat. Történik a nagy-nagy dráma, ő meg csak gyanakszik és figyel. Ebben a versben az átlagemberi mentalitást akartam megragadni, az állandó fenntartásomat, az ésszerű bizalmatlanságot. Nem a paranoiát, hanem a distanciát, amit – beleértve a saját pártomat is – minden-nel szemben érzek. Ezt én rettentő fontosnak, a demokrácia alapelemének tartom. Nem lelkesedni, nem vakon bízni, inkább lenni kívülálló, mint együtt masírozónak.

LEHRSTÜCK

*Sokasodnak a
másként-gondolkodók és másként-beszélők.
Lényegesen kisebb mértékben
a másként-gondolkodók és másként-is-beszélők.*

*Másként mondva:
a beszédolló veszedelmesen tágra nyílik.
Persze (mindezidáig),
manikűrollóról beszélhetünk csupán.*

*Ugyanis
a nemigen-tudni-miként-gondolkodók
(merthogy a beszéd-től elszoktatottak)
tömege
nagyjából változatlan.
Mindezidáig.*

– *A manikűröllő a jelek szerint kertészollóvá változott... Más ma a véleményed?*
– Azt gondolom, hogy ez a tulajdonképpen fenyegetőnek szánt záradék, hogy „mind-ezidáig”, még mindig aktuális. Történt egy nagyon fontos dolog: a szocializmusnak irreverzibilis módon vége van, nemcsak Magyarországon, hanem gyakorlatilag egész Kelet-Európában. Máig sincs azonban igazi képviselője a népnek, a képviselőre szorulóknak nincsenek saját extraparlamentáris erőik – legyenek ezek szakszervezetek, megbiztosítók, akármik. Pillanatnyilag – úgy gondolom – teljesen érthetően, minden a pártpolitikai küzdelmekre koncentrálódott. Végül is a választások épp hogy lezajlottak. Nem szabad elfeledkezni arról, hogy – bár ezekre az érdekképviselői szervezetekre minden párt szerint szükség lenne – mégsem jöttek még létre. Ezzel szemben ugyanaz a plebejus bizalmatlanság működik bennem, az a bizonyos „nehogy már meghatódjunk”. Rendben van, most van egy parlamentáris demokráciánk, és elvileg lesz egy piacgazdaságunk – bár gőzöm sincs, hogyan –, de várjuk szépen, várjuk és figyeljük.

NAGY IMRÉRŐL

*Személytelen voltál, mint a többi zakós-
szemüveges vezér, nem volt érces
a hangod, mert nem tudtad, hogy mit is mondjál*

*hirtelenjében a sok egybegyűltnek. Épp a hirtelenje
volt szokatlan számodra. Csalódottan
hallgattalak, cvikkeres öregember,
még nem tudtam*

*a betonudvart, ahol az ügyész
az ítéletet, bizonyára, elhadarta,
sem a kötél durva horzsolását, a végső szégyent.*

*Ki mondja meg, mi lett volna mondható
arról az erkélyről. Elgéppuskázott lehetőségek
vissza nem térnek. Börtön, halál
nem köszörüli ki a pillanat élit,*

*ha kicsorbult. De emlékezniünk szabad
a vonakodó, sértett, tétova férfirra,*

*akibe mégis
fölszívároghatott
düh, káprázat, országos vakremény,*

*mikor arra ébredt
a város: lövik szét.*

– *Láthatjuk-e még Nagy Imrét személytelennek, mint a többi zakós, szemüveges vezért, aki értelen hangon nem tudta, mit is mondjon hirtelenjében a sok egybegyűltnek – vagy átrajzolódik/átrajzolják ezt a képet?*

– Nagyon furcsa viszonyban vagyok ezzel a verssel, mint ahogy a magyar társadalom is valószínűleg furcsa viszonyban van Nagy Imrével. Ez az ambivalencia nagyon érthető. Nagy Imre volt az '53-as kormányprogramja alapján az ötvenes évek egyetlen politikus figurája, akitől valamit remélni lehetett. Ugyanakkor doktriner kommunista volt, másrészt alkatilag inkább tudós, mint politikus – ezért a forradalom felkészületlenül érte őt. Számára ez az egész valami érthetetlen rendbontás volt. Nem véletlen, hogy a kivégzése után elterjedt egy legenda – amit a történészek kétségbe vonnak –, miszerint azt mondta volna: „Kétszer próbáltam megmenteni a kommunizmus becsületét a Kárpát-medencében, egyszer sem sikerült, akkor már nem kell az életem.” A vonakodás, a sértettség, a nehézkesség jellemző volt rá. November 4-én hajnalban a rádióbeszédére és ágyúszóra ébredtem. Akkor az az ember tökéletesen tudta, hogy azon az úton, amin elindult, végig fog menni akármilyen áron. Kilépní a Varsói Szerződésből, kimondani az ország semlegességét, és az utolsó mondat után, hogy „Csapataink harcban állnak. A kormány a helyén van” – bár a kormány nem volt a helyén, elment a jugoszláv követségre – tudnia kellett a moszkvai emigrációban töltött évtizedek után, hogy ez egy végzetes út lesz a számára. Abban a pillanatban megszűnt vonakodónak, sértettnek és tétovának lenni. Azt a kiinduló pillanatot tartottam fontosnak rögzíteni, amikor naggyá vált, azt a stációt, amikor már mindennek vége volt, elvesztettük a forradalmat. A vere-ség napján bontakozott ki igazi politikusként, és ehhez haláláig makacsul ragaszkodott, amiben megmutatkozott a politikai nagysága. Edzett kommunista volt, számos alkalommal gyakorolt önkritikát, ebben az esetben azonban az együttműködés minden formáját megtagadta. Váltig állítom, hogy Nagy Imre mártíromsága nagyon fontos előfeltétele volt annak, hogy most itt tartunk. Ebben az értelemben akár bocsánatot is kérhetnék Nagy Imrétől, ha lenne értelme. A költői fantáziám ezekre a hezitáló pillanatokra irányul – jobban érdekelnek az emberi gyengeség pillanatai, mint a megdicső-ülésé. Nagy Imre szerepének ellentmondásos történelmi feldolgozásához hozzátartozik, hogy újabban épp az MSZMP oldaláról roppent fel a vád, hogy Nagy Imre bizony NKVD-ügynök volt. Lehet, hogy az volt, lehet, hogy nem volt az. Úgy gondolom, majdnem mindenki az volt, legalábbis implicit módon. Azt gondolom, ortodox kommunista oldalról érthetők ezek a vádaskodások, hiszen jó lenne Nagy Imrét lejáratni, bemocskolni, mivel felrúgta a kommunista szabályokat. Nem adott a mundér becsületére, szem-befordult saját pártjával, úgyhogy evidens, hogy saját pártja megbosszulja ezt – holtában is. Gondolom, hogy nemzeti-keresztény-fundamentalista alapon is előbb-utóbb elkezdik majd a szerepét megkérdőjelezni. Szerintem Nagy Imre a november 4-i beszédével pozitív módon írta be magát a történelembe. Tökéletesen mindegy, hogy Malenkov kádere volt vagy másé. Egyszerűen nem lehetett másként politikailag érvényesülni. Mint

ahogy a XVIII. századi Franciaországban az udvar volt az egyetlen politikai életkeret, a negyvenes évek Szovjetuniójában és az ötvenes évek Magyarországon csak a párt volt az a terep, ahol valaki politikai tényezővé válhatott. Úgy gondolom, hogy Nagy Imre november 4-i „politikai teljesítményének” fényében tökéletesen mindegy, hogy milyen volt a múltja.

LEONYID ILJICS BREZSNYEV EMLÉKÉRE

*Felfordult a ferdeajkú vén trotty,
az orosz–magyar monarchiának kezd vége lenni.
Jaru és Csau, a két rossz arcú temetőőr,
Kelet-Európa csódtömeggondnokai,*

*latolgatják, hogy lesz-e borraváló.
Szuszognak, piszmognak a koszorúkkal.
Füülenek: tán már lövik is az üdvöt.*

*Mindenesetre: halott.
Nem veszi elő többé
a húgyfoltos sliccből a Nagy Októberit.*

- *Mit kapnak elő ma pelenkájukból Kelet-Európa csódtömeggondnokai?*
- *Visszakérdeznék, az új forradalmi vagy a reformista vezetőkre gondolsz?*
- *Az előbbiekre.*
- *Azt hiszem, nagyon differenciáltan kell néznünk ezeket a csódtömeggondnokokat. Egyrészt le kell szögeznünk, hogy a csódtömeg nem az ő hibájuk. Ez az oroszoknál hetven, nálunk negyvenöt év öröksége. Mindenekelőtt Gorbacsovról kell szólni. Nagyon sokáig abszolút bizalmatlan voltam vele, show-mannek tartottam. Most azt gondolom, hogy egy nagyon nagy tehetségű külpolitikus, aki felismerte, hogy csökkenteni kell a Szovjetunió katonapolitikai, ezáltal gazdasági túlterheltségét. Hihetetlen nagyvonalú gesztussal lemondott az afrikai és latin-amerikai külbirtokaikról, majd egész Kelet-Európáról. Ez nagyon nagy „teljesítmény” volt, ami azonban nem párosult belpolitikai fantáziával. Valahol félúton maradt ő egy radikális modernizátor és egy ortodox leninista között. Ez valószínűleg krízishelyzetet fog előidézni, illetve máris krízishelyzet van a Szovjetunióban – és láthatóan Gorbacsov nem tud megbirkózni ezzel. A másik póluson van Walesa, aki abszolút hiteles, intakt személyiség. Egy villanszerelőből lett munkásvezér, aki egy tízmilliós szakszervezetet tudott maga mögé állítani, amit a Jaruzelski-diktatúra sem tudott megszüntetni. Azért említettem ezt a két embert egymás után, mert – legyünk realisták – Gorbacsov nélkül ezek a kelet-európai forradalmak vagy radikális reformok, nevezük bárminek, nem bontakozhattak volna ki. Ugyanakkor Walesa és a Solidarność nélkül nem lett volna egy olyan inspiráló erő, ami felbátorítja Kelet-Európát. Nem a Solidarność hőskorszakára gondolok, hanem arra, hogy gyakorlatilag érintetlen maradt az internálások és a katonai diktatúra ellenére. A Solidarnośćnak soha nem szűnt meg a sajtója, a rádióadói. Az egész hálózat gyakorlatilag épségben maradt, és nem tört meg a lakosság ellenállása sem. A harmadik az a különös dolog, ami Csehszlovákiában történt. Azt, ami náluk, az NDK-ban és Romániában történt, úgy*

gondolom, nevezhetjük forradalomnak, ami nálunk és Lengyelországban, azt nem. Csehszlovákiában nagyon sokat „köszönhettek” Gustav Husáknak, aki egy különlegesen bornírt rendszert teremtett, sikerült az elviselhetetlenségig fokozni a mindennapi életre nehezedő nyomást. A csehszlovák rendszer a saját hülyeségébe fulladt bele, hasonlóképpen a keletnémethez. Romániában triviális, hogy forradalom történt, problematikus kimenetellel. Ezeket azért nevezem forradalomnak, mert itt valóban a tömeg nyomása az utcákon kényszerítette ki pillanatok alatt a radikális változást. Lengyelországban nem ez történt. Ott a Solidarność szívós eróziós munkája volt a legfontosabb bomlasztóerő. A rendszer bukása tulajdonképpen a Jaruzelski-féle puccsal kezdődött. Akkor derült ki, hogy a rendőrállam többé már nem képes féken tartani a társadalmat. A Solidarność intézménye érintetlen maradt, a mozgalmat sose győzték le. Ez olyan megrázó önbizalomhiányt teremtett a rezsim vezetői számára, amire vagy az elnyomás fokozásával reagáltak, mint Husák vagy Honecker, vagy azzal a totális elbizonytalanodással, ami Magyarországra volt jellemző. 1981-ben Magyarországon is változott a helyzet. Bár a gazdasági romlás már a hetvenes évek utolsó harmadában elkezdődött, a Kádár-rendszer tartotta még a „legvidámabb barakk” képét, a látszatot, mintha egy magabiztos rendszer lenne, aki a saját nagylelkűségétől hajtván liberalizál. '81 után kezdett elszabadulni a pokol. Egyre kontrollálhatatlanabbá vált a társadalom. Magyarországon abban az értelemben nem volt forradalom, hogy nálunk nem a tömegnyomás vívta ki néhány pillanat alatt a rendszerváltást, hanem a rendszer szétrohadt önmagától. Szétrohadt, elfogyott az önbizalma, kimerült az intellektuális kapacitása, a fantáziája. Nem az ellenzék utcai tüntetései vívták ezt ki, a párt magától esett szét, feloszlatta önmagát, bejelentette a csődöt. Románia sajátos helyzetben van, ott sosem volt igazán polgári politikai kultúra. Jelenleg is hiányoznak azok a politikai erők, amelyek át tudnák segíteni a Ceaușescu-rendszer okozta hihetetlen szellemi lepusztuláson az országot. Ez a rendszer azért is bűnös, mert azt a kezdődő, nem jelentéktelen polgári kultúrát – ami a két világháború között kétségtelenül megvolt Romániában – kiirtotta. A balkáni Románia-kép nagyon hamis, a szocializmusnak sikerült maradéktalanul balkanizálni Romániát. Nem nagyon hiszem, hogy ennek az Iliescu-féle posztkommunista garnitúrának sikerül elvezetni Romániát egy demokratikus kibontakozás felé. Én a marosvásárhelyi eseményekre való kormányreagálást is azzal magyarázom, hogy egyszerűen félnek a populista erőktől – ahhoz képest, hogy nevezzük bárminek, Megmentés Frontjának, akárminek, ez egy katonai diktatúra. Egy tehetetlen katonai diktatúra, aki nem mer érvényt szerezni az akaratának. Nem hiszem, hogy az Iliescu-kormány egy húron pendülne a Vatra Romanescával, egyszerűen nem mertek lépni. Náluk olyan forradalom volt, mintha egy autóban ülne az ember, amiben sem a fék, sem a sebességváltó nem működik. Bármilyen szörnyű volt nekünk, magyaroknak, ami történt, én bizonyos együttérzéssel figyelem, ahogy a román kormány próbál lavírozni, a saját megvadult, kielégítetlen tömegeivel, egy éhező, boldogtalan országban. Vagyis nem lehet globális választ adni arra, hogy milyenek az új csődtömeggondnokok. A keletnémet „séf” meg az utódja rettentő szerencsés helyzetben van, de sajnos Romániának nincs Nyugat-Romániája, Magyarországnak Nyugat-Magyarországa, Lengyelországnak Nyugat-Lengyelországa. Úgy gondolom, hogy Kelet-Németország öt éven belül felzárkózik a Nyugathoz. Kelet-Európa többi részén – ha nagyon optimista vagyok – ez egy tíz-tizenöt éves periódus lehet.

HIDEGBÉKE

*Béke híján – vélnénk a paraszti eszünkkel:
háború lesz. Háború nem lévén
– a tanult eszünkkel – azt hinnők,
béke van. Ám egyik sincs/lesz.*

– *Lett?*

– Hozzá kell tennem, hogy ezt a verset '86-ban írtam, a berlini fal felépítésének 25. évfordulóján. Meg voltam győződve arról, hogy az úgynevezett reálsan létező szocializmus önkorrekcióra képtelen, önfelszámoló rendszer, és egyszerűen – véres forradalmak vagy szétrohadás útján – csődbe fog jutni. Soha nem gondoltam, hogy ez még az én életemben bekövetkezik. Még húsz-harminc évet adtam a rendszernek, hogy csendesen a szenilitásba dőlve vegetáljon. A hidegbéke, a hidegháború ellenpontja arra vonatkozott, hogy se béke nincs, se háború, ez az úgynevezett „enyhülés” egy képtelen állapot. Az enyhülés ugyanis egy folyamat, amely nem lehet egy társadalom tartós állapota. Még ma sem vagyok biztos benne, hogy nincsenek háborús potenciálok – legalábbis szovjet részről. Azt hiszem, van egy készletese az ortodox katonai és pártvezetésnek arra, hogy háborút robbantson ki. Ugyanakkor azt gondolom, hogy sem a Szovjetunió, sem Kelet-Európának – Nyugat-Európának végképp – nincs olyan problémája, ami háború útján megoldható. Ez egy racionalista remény bennem, hogy most már nem lesz háború, még ha vannak is olyan idióták, akik erre spekulálnak. De '86-ban még nem így gondoltam, akkor eléggé robbanásveszélyesnek éreztem a helyzetet, minden gorbacsovi nyitás ellenére – pontosabban minden gorbacsovi nyitás miatt. Akkor nagyon tartottam egy ortodox katonai hatalomátvételtől, aminek a Szovjetunióban beláthatatlan következményei lettek volna. Most is labilis a helyzet, a Szovjetunió recseg-ropog, ennek ellenére úgy gondolom, hogy elég régóta recseg-ropog ahhoz, hogy a katonák ne tudjanak labdába rúgni. Hát... úgy legyen.

– *Milyennek látod a béke esélyeit?*

– Ne tessék haragudni, béke van. A békét célként kritizálni értelmetlen dolog. A háború elkerülése lehet egy cél, de ahhoz kooperatív külpolitikát, kooperatív gazdaságpolitikát kell folytatni. Önmagában a béke nem cél, az a társadalom normális állapota. Ezért tartottam mindig imperialista és militarista bandának a nemzetközi békevilágmozgalmat. Ez egy képtelenség. Olyan, mintha azért harcolnék, hogy hetven legyen a pulzusom. Hülyeség. Béke van, az esetleg felmerülő konfliktushelyzetek elsímításáért kell lépéseket tenni. Önmagában a béke nem harci cél. Nem véletlen, hogy a faramuci „békeharc” kifejezés épp a sztálinista békemozgalom szülötte. Volt egy vicc az ötvenes években arról, hogy akkora békeharc lesz itt, hogy kő kövön nem marad. Azt mondom, hogy a békének nem esélye van, hanem a béke fennáll. A nagyhatalmaknak tartózkodni kell az olyan lépésektől, amelyek destabilizálják ezt a békét. A békét nem megteremteni kell. Van.

A KUKKOLÓ ÉJI DALA

*Végigvizsgáltam a kis
sportkukkeroddal a még
világos ablakok
mögötti világokat
a szomszéd házban.*

Igazad van, sehol se basznak.

*Mi itt nem baszunk.
Dugom is el a rémült hernyót.*

*Akár a szomszéd házban is lehetnénk.
Jóllehet, ha az (innen nézvést)
szomszéd házban lennénk,
akkor te bugyirózsaszín bugyikat
áztatnál kék műanyag lavórban,
én meg tréningalsóban, atlétában
ellenőrizném a kaktuszokat.
És nem lennének ilyen gondolataim.
Mi volnánk az ország.*

– *Mi a véleményed az abortuszról és az egykevésszről?*

– Jóllehet számos – orvosi, etikai és vallási – ellenérv hozható fel az abortusz ellen, ennek ellenére úgy gondolom, hogy az abortuszhoz való jog a nők alapvető emberi jogai közé tartozik. Az orvosi ellenérvekkel kapcsolatban kiderült, hogy a fogamzásgátló szerekekkel is nagyon sok probléma van. Ami pedig az etikai és vallási ellenvetéseket illeti: ez az éltszentséggel való érvelés bizonyos fokig gyenge lábakon áll, hiszen – ha úgy tetszik – a spermasejt és a petesejt is élőlény, valamint a mechanikus fogamzásgátlók használata vagy a naptár szerinti számolás alapján gyakorolt házasejt is egy új élet keletkezésének megakadályozásához vezet. Absztraktnak és mesterkéltnak érzem ezt az éltszentségre való hivatkozást, különösen annak tükrében, hogy az élet minősége szempontjából milyen életellenes nem kívánt gyerekeknek életet adni. Úgy gondolom, hogy az abortuszt mindenképpen alapvető emberi jogként kell kezelni – még ha orvosi szempontból, a nők számára pedig pszichésen is problematikus. Hogy is mondjam... az élet általában problematikus és veszélyes üzem.

– *Egykevész?*

– Elfogadom a család- és gyermekpszichológusoknak a többgyermekes családmódel mellett szóló érveit. Valóban több érv szól a két-három gyermek mellett. Ugyanakkor, ha egy társadalom eltartó képessége nem elég ahhoz, hogy normális módon fel lehessen nevelni és iskoláztatni egynél több gyereket, ha olyan kicsik az átlagos lakások, hogy két ember is csak szűkösen fér meg bennük, akkor úgy gondolom, a több gyerek felnevelésével járó komoly együttélési és gazdasági nehézségek legalább akkorák lehetnek, mint az egykehelyzetből fakadó fejlődéslélektani problémák és károsodások. Természetesen egy családnak tisztában kell lennie azzal, hogy az egyetlen gyerekkel több szocializációs probléma jár, de ezeket odafigyeléssel mégis jobban ki lehet védeni, mint a több gyerekkel járó brutális gazdasági, együttélési feszültségeket.

'80 TELÉN

*Negyvenkilenc
éves leszek a most következő
minikorszak végén. Nem tudom,
milyen bugyiminták, lelkiornamentikák
dívna majd akkoriban.
Rég lesz
már, hogy fiatal voltam.
A férgesedő férfi
utána lesz-e és miféle alkuknak már?
Milyen nyelven
olvassa az újságot?
Ugyanarral hál-e,
akivel máig ébredt?*

– *Eltelt az a bizonyos minikorszak. Miféle alkukat kellett kötnöd, és milyen nyelven olvasol ma újságot?*

– Mint mindenkinek a kádári szocializmusban, nekem is meg kellett kötnöm számtalan apró alkut. Sok-sok dologban kellett alkalmazkodnom ahhoz, hogy egyáltalán valamilyen modus vivendit találjak, és gyakorlatilag működtetni tudjam az életemet. Úgy érzem, lényeges kompromisszumokat nem kellett kötnöm. Aránylag szerencsésnek tartom magam, mert mindez nem annyira a rendszer erénye, mint az én idegrendszeremé. Noha az idegeim némileg kirojtosodtak az elmúlt tizenöt évben, alapvetően mégsem váltam boldogtalan és nekikeseredett emberré. Nekem kezdettől fogva világos volt, mivel jár majd az út, amit választottam. Bizonyos értelemben természetesnek vettem a rezsim reakcióit, hiszen én azt a rendszert meg akartam dönteni. Szilárd meggyőződésem volt, hogy a szocializmust fel kell számolni, és ezt elég világosan kifejezésre is juttattam. A retorziókat, amiket egy autoriter, paternalista diktatúrától el kellett viselnem, természetesnek tekintettem.

Változatlanul több nyelven olvasom az újságokat, a magyaron kívül német és angol lapokat követek, de változatlanul Budapesten. Amikor 1986-ban ösztöndíjként Nyugat-Berlinbe kerültem, eljátszottam a gondolattal, mi lenne, ha emigrálnék. Végül úgy érzem, hogy két okból nem vagyok képes ezt megtenni. Egyrészt lírikusként a nyelvi közegre múlhatatlanul szükségem van. Másrészt – bár eléggé beletanultam a nyugat-német belpolitikai életbe – az volt a problémám, hogy az nem igazán érdekelt, csak annyira, mint ahogy szeretek régi sakkjátszmákat lejátszani. Merőben intellektuális érdeklődés volt, hogy a választásoknál próbáltam tippelni, és örültem, hogyha eltaláltam, hogy mi fog történni Észak-Rajna–Vesztfáliában a választásokon. De rádöbbentem, hogy engem igazából mégiscsak a kelet-európai és a magyar politikai helyzet érdekel, azon kívül a politika csak annyiban, hogy az mennyiben fogja befolyásolni Kelet-Európa életét.

A SÉTA

*Lassú sétánk kifelé az életből,
ahogy halad, torlódik az alkalmi társaság,
ahogy elmaradozunk, összébbverődünk,
előresietünk és félreállunk
– érdemes figyelmiinkre. Épp mivel
a tapasztalás csak ránk tartozik,
tanulságmentes és kimondhatatlan,
önnön teljesültébe vesző:
fullánk és cukor.*

*„Az édes szúrás diszpozíciója.”
Mondotta volna az ifjúkor, rég,
logikai örömök idejében.
Már a vénülés kedvét nem leli ilyesmiben.
Csak ami elemzetlenül is valami
– egy jó mondat, egy hibátlan kavics –,
az számít. Persze, mi az, hogy „jó”; persze,
mi az, hogy „hibátlan”? Felvethető, hogyné.
Csak éppenséggel nem vetem fel.*

*Az utánunk jövő
tuszkol is, marasztal is, ahogy terel.
De azért megőrizhető némi méltóság.
Irány és tempó
szabadságának több mint látszata.
Lassítás, szaporázás, elkalandozás joga
gyakorolható (még ha mint jogot
nem opportunus is emlegetni).
Sétánk, mindenestre, sétaszerű.
Nem lehet mondani, hogy... Szóval, ezt hagyjuk.*

*Namármost a legvége, a pont,
ahol az eső víz lesz vízeséssé,
a gömbölyű átbukás pillanata – – –
Csak a gránitkáva abszolút síkossága
megfogható. Jól mondom: csak az – amennyire.
Térjünk vissza az útra.
Ha szórakozottságunk szóra bírja
a szóra nem érdemest – nem az út hibája.
Mondjuk: Az út érdekes. Az út szép.
(Valóban az.) Járjunk és lélegezzünk.*